

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

Jacek Nawrocik,

historyk, edukator muzealny, kustosz Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie

Scenariusz lekcji historii, godziny wychowawczej

Temat: Niemieckie represje wobec ludności żydowskiej w Kraju Warty w pierwszych miesiącach II wojny światowej.

Poziom edukacyjny: Klasa VIII szkoły podstawowej oraz szkoła ponadpodstawowa

Czas trwania zajęć: 2 × 45 minut

Odniesienie do podstawy programowej:

Cele edukacyjne:

Cele ogólne:

- przybliżenie uczniom pojęcia antysemityzmu oraz ukazanie mechanizmu tworzenia przez propagandę obrazu wroga narodu, na przykładzie polityki antysemickiej w hitlerowskich Niemczech;
- przedstawienie uczniom działań, prowadzonych przed II wojną światową, zmierzających do opanowania i podporządkowania społeczeństwa niemieckiego poprzez wykorzystanie obrazu Żydów jako największych wrogów narodu niemieckiego;
- pokazanie konsekwencji antyżydowskiej polityki prowadzonej przez Trzecią Rzeszę na przykładzie okrucieństwa i brutalności z jakim spotykali się Żydzi na ziemiach polskich w pierwszych miesiącach II wojny światowej oraz represji i zbrodni dokonanych przez Wehrmacht oraz grupy operacyjne *Einsatzgruppen*;
- przedstawienie uczniom początkowych działań antyżydowskich prowadzonych przez władze niemieckie nowopowstałego okręgu Rzeszy Kraj Warty, tj. odseparowania Żydów od reszty społeczeństwa, zniszczenia ich życia społecznego, politycznego, kulturalnego i religijnego oraz narzuceniu antyżydowskich zarządzeń jako polityki zmierzającej w przyszłości do zagłady narodu żydowskiego;

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

- pokazanie informacji na temat wysiedleń ludności żydowskiej z Kraju Warty na przełomie 1939/1940 r., jako elementu prowadzenia przez Niemców polityki „germanizacji ziemi” na ziemiach polskich wcielonych w 1939 r. do Rzeszy

Cele szczegółowe:

Po lekcji uczeń:

- wyjaśnia pojęcie antysemityzmu i rozumie, że wykreowany przez hitlerowską propagandę obraz Żyda, jako największego wroga Niemiec, był doskonałym sposobem na całkowite podporządkowanie społeczeństwa niemieckiego przez Adolfa Hitlera;
- rozumie konsekwencję antyżydowskiej polityki prowadzonej przez hitlerowskie Niemcy przed wybuchem II wojny światowej;
- potrafi wymienić podstawowe informacje dotyczące Kraju Warty i jego roli w realizacji polityki hitlerowskiej na okupowanych ziemiach polskich;
- dostrzega w prowadzonej przez niemieckie władze Kraju Warty polityce antyżydowskiej, rozszerzenie działań skierowanych przeciwko Żydom, które zostały zapoczątkowane od momentu objęcia władzy w Niemczech przez Adolfa Hitlera;
- rozumie jakim poniżeniem dla Żydów było znakowanie ich gwiazdą Dawida;
- rozumie znaczenie terminu „germanizacja ziemi” i zapamiętuje, jakie ziemie Niemcy określali jako „wolne od Żydów” (*Judenfrei*).

Metody dydaktyczne:

- wykład połączony z prezentacją multimedialną,
- dyskusja

Formy pracy: zbiorowa, zarówno w formie stacjonarnej jak i zdalnej

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

**SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

Środki dydaktyczne:

Teksty źródłowe:

- Telefonogram szefa Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy Reinharda Heydricha do dowódców grup operacyjnych Policji Bezpieczeństwa o kolejnych etapach i metodach „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej” z 21 września 1939 r. [**tekst źródłowy nr 1**];
- Relacja nieznanego autora opisująca publiczne wymierzenie kary chłosty Żydom z Nieszawy [**tekst źródłowy nr 2**];
- Wspomnienie Mosze Szajewicza o prześladowaniach Żydów w Gostyninie [**tekst źródłowy nr 3**];
- Zarządzenie Komisarza Miasta Włocławka Hansa Cramera [**tekst źródłowy nr 4**];
- Pożar synagogi we Włocławku. Relacja przesłana do getta w Warszawie [**tekst źródłowy nr 5**];
- Oznakowanie ludności żydowskiej w Kraju Warty [**tekst źródłowy nr 6**];
- Wspomnienie Żydów z Łodzi o wprowadzeniu nakazu oznakowania gwiazdą Dawida [**tekst źródłowy nr 7**].

Fotografie:

- Rewizja starszego Żyda zatrzymanego przez niemiecki patrol w Kole, 1939–1940. Ze zbiorów Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie [**fotografia nr 1**],
- Akcja publicznego wyszydzania Żydów przez Niemców podczas drugiej wojny światowej, (Łódź, Lublin lub Stryków), 1940 r. Ze zbiorów Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi [**fotografia nr 2**],
- Oznakowani Żydzi w Kowalu, 1939 r. Ze zbiorów Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie [**fotografia nr 3**],
- Przebudowa Wielkiej Synagogi w Poznaniu na pływalnię. Ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu [**fotografia nr 5**],

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

- Brama getta Konstancja w Kutnie, 1940–1942. Ze zbiorów Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie [fotografia nr 7].

Przebieg zajęć:

I. Wprowadzenie

Nauczyciel przedstawia uczniom, (np.: z wykorzystaniem przygotowanej wcześniej prezentacji multimedialnej), zarys historyczny obejmujący początki antysemityzmu w Niemczech aż do wybuchu II wojny światowej. Omawia w pierwszej kolejności przyczyny nienawiści społeczeństwa niemieckiego wobec Żydów, która zostanie wykorzystana w ideologii Niemieckiej Narodowosocjalistycznej Partii Robotników (NSDAP). W dalszej kolejności nauczyciel mówi o konkretnych działaniach skierowanych przeciwko Żydom prowadzonych już od 1933 r., tj. od chwili objęcia władzy w Niemczech przez Adolfa Hitlera, jako konsekwencji przyjętych przez NSDAP założeń ideologicznych. Nauczyciel przedstawia uczniom fakty związane z wprowadzeniem antyżydowskiego prawa, prowadzące do odizolowania niemieckich Żydów od reszty społeczeństwa ze szczególnym naciskiem na tzw. ustawy norymberskie z 1935 r. wykluczające Żydów całkowicie z niemieckiego społeczeństwa. Prowadzący przybliży uczniom mechanizmy działania propagandy hitlerowskiej, zmierzającej do wzmocnienia nienawiści Niemców do Żydów. Skutki działania antyżydowskiej propagandy zostaną pokazane na przykładzie wydarzeń związanych z tzw. Nocą Kryształową w 1938 r.

II. Rozwinięcie

Nauczyciel przedstawia uczniom wydarzenia związane z pierwszymi miesiącami II wojny światowej na okupowanych ziemiach polskich. Zwraca uwagę na brutalność i okrucieństwo wobec ludności żydowskiej ze strony żołnierzy niemieckich, przybliży uczniom kwestię oddziaływania antysemitkiej polityki prowadzonej przed wybuchem II wojny światowej na społeczeństwo niemieckie. Prowadzący podaje informacje o niemieckich formacjach wojskowych, m.in. grupach operacyjnych *Einsatzgruppen*, które brały udział obok Wehrmachtu w zbrodniach na ludności żydowskiej na terenie okupowanej Polski w 1939 r., mówi o aresztowaniach przedstawicieli żydowskich elit, zbiorowych egzekucjach, braniu

ODNOśrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

żydowskich zakładników, grabieży żydowskiego majątku, niszczeniu żydowskich miejsc kultu, a także aktywności okupacyjnej administracji cywilnej z działaniami skierowanym przeciwko Żydom w okresie, tzw. zarządu cywilnego we wrześniu i październiku 1939 r. W dalszej części nauczyciel podaje podstawowe informacje dotyczące okręgu Rzeszy Kraj Warty i jego znaczenia w realizacji hitlerowskiej polityki na okupowanych ziemiach polskich, prezentuje działania niemieckich władz okręgu, które prowadziły do zniszczenia życia politycznego, społecznego, religijnego i kulturalnego Żydów w Kraju Warty oraz ich izolacji w okręgu ze szczególnym naciskiem na początek gettoizacji, znakowanie za pomocą gwiazdy Dawida jako formy ich poniżenia i upodlenia. Nauczyciel kończy omówieniem wysiedleń Żydów z Kraju Warty na przełomie 1939/1940 r. i przybliża takie terminy jak „germanizacja ziemi” oraz czym był w oczach Niemców teren „wolny od Żydów” (*Judenfrei*).

W dalszej części zajęć prowadzący omawia wybrane zagadnienia dotyczące niemieckich represji wobec ludności żydowskiej w pierwszych miesiącach II wojny światowej na podstawie wybranych materiałów źródłowych oraz fotografii archiwalnych. Nauczyciel inicjuje dyskusję mającą na celu podzielenie się przez uczniów refleksjami dotyczącymi przybliżonych zagadnień. W tym celu nauczyciel rozdaje uczniom:

- tekst źródłowy nr 2 oraz nr 3 a także fotografie nr 1 oraz nr 2 jako materiał do szerszego omówienia brutalności i okrucieństwa niemieckich żołnierzy wobec ludności żydowskiej w miejscowościach zajętych przez Wehrmacht;
- teksty źródłowe nr 4 i nr 5 oraz fotografia nr 5 jako materiał do szerszego omówienia niszczenia przez Niemców żydowskiego życia religijnego w pierwszych miesiącach II wojny światowej;
- tekst źródłowy nr 1 oraz fotografia nr 7 jako materiał do szerszego omówienia początków gettoizacji ludności żydowskiej w Kraju Warty;
- teksty źródłowe nr 6 i 7 oraz fotografia nr 3 jako materiał do omówienia znakowania Żydów w Kraju Warty.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

III. Podsumowanie

Na zakończenie lekcji uczniowie biorą udział w dyskusji, podczas której rozmawiają na temat tego, czy w przestrzeni publicznej lub w swoim życiu osobistym byli świadkami napiętnowania przez społeczeństwo danej grupy jako wrogiej, przeciwko której skierowana została agresja społeczna i czy sami kiedyś doświadczyli takiej agresji ze strony innych ludzi. Uczniowie mogą także przedyskutować sprawę zapobieżenia takim atakom społecznym na określone grupy ludzi.

Uwagi do realizacji:

Lekcja może być przeprowadzona stacjonarnie lub w formie zdalnej.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

**SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

BIBLIOGRAFIA:

Źródła drukowane

Archiwum Ringelbluma. Konspiracyjne Archiwum getta Warszawy, t. 9, Tereny wcielone do Rzeszy. Kraj Warty, oprac. Magdalena Siek, [przekł. Sara Arm i in.], Warszawa 2012.

Eksterminacja Żydów na ziemiach polskich w okresie okupacji hitlerowskiej. Zbiór dokumentów, zebrali i oprac. Tatiana Berenstein, Artur Eisenbach, Adam Rutkowski, Warszawa 1957.

Położenie ludności polskiej w Kraju Warty 1939–1945. Dokumenty niemieckie, wybór i tł. Czesław Łuczak, Poznań 1987.

Kominkowski Icchak, *W szponach nazistów. Wrzesień 1939 – luty 1942*, „Miasteczko Poznań” 2018, nr 3 (32), s. 16–39.

Leszczyński Kazimierz, *Działalność Einsatzgruppen policji bezpieczeństwa na ziemiach polskich w 1939 r. w świetle dokumentów*, „Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce”, t. 22, Warszawa 1971, s. 7–290.

Sierakowiak Dawid, *Dziennik*, oprac. Ewa Wiatr, Adam Sitarek, Warszawa 2016.

Opracowania

Alberti Michael, *Die Verfolgung und Vernichtung der Juden im Reichsgau Wartheland 1939–1945*, Wiesbaden 2006.

Alberti M., „*Nikczemna perfidia, niska, bezmierna chciwość oraz zimne, wyrachowane okrucieństwo*” – ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej w Kraju Warty, [w:] *Zagłada Żydów na polskich terenach wcielonych do Rzeszy*, pod red. Aleksandry Namysło, Warszawa 2008, s. 69–84.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

ODN

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
w Poznaniu

Baranowski Julian, *Zbrodnie na inteligencji i grupach przywódczych ludności żydowskiej w pierwszych miesiącach okupacji*, [w:] *Eksterminacja inteligencji Łodzi i okręgu łódzkiego 1939–1940*, pod red. Antoniego Galińskiego i Marka Budziarka, Łódź 1992, s. 51–59.

Berenstein Tatiana, Rutkowski Adam, *Prześladowania ludności żydowskiej w okresie hitlerowskiej administracji wojskowej na okupowanych ziemiach polskich (1.IX.1939 – 25.X.1939 r.)*, „Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego”, nr 38, Warszawa 1961, s. 3–38.

Bęblik Grzegorz, *Sonderfahndungsbuch Polen. Specjalna księga gończa dla Polski*, „Biuletyn IPN” 2017, nr 9 (142), s. 26–27.

Böhler Jochen, Mallmann Klaus-Michael, Matthäus Jürgen, *Einsatzgruppen w Polsce*, przeł. Ewa Ziegler-Brodnicka, Warszawa 2009.

Böhler J., *Prześladowania ludności żydowskiej w okupowanej Polsce podczas trwania zarządu wojskowego (od 1 września do 25 października 1939 r.)*, [w:] *Zagłada Żydów na polskich terenach wcielonych do Rzeszy*, pod red. Aleksandry Namysło, Warszawa 2008, s. 46–58.

Lasman Noach, *Wspomnienia z trzech światów*, Poznań 2019.

Łuczak Czesław, *Arthur Greiser, hitlerowski władca w Wolnym Mieście Gdańsku i w Kraju Warty*, Poznań 1997.

Łuczak Cz., *Dzieje Mogilna*, Mogilno 1998.

Łuczak Cz., *Pod niemieckim jarzmem. (Kraj Warty 1939–1945)*, Poznań 1996.

Młynarczyk Jacek Andrzej, *Wpływ inicjatyw oddolnych Arthura Greisera i Odilona Globocnika na decyzje o wymordowaniu Żydów*, [w:] *Zagłada Żydów na polskich terenach wcielonych do Rzeszy*, pod red. Aleksandry Namysło, Warszawa 2008, s. 14–33.

Nawrocki Stanisław, *Policja hitlerowska w tzw. Kraju Warty 1939–1945*, Poznań 1970.

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO

Rutowska Maria, *Wysiedlenie ludności polskiej z Kraju Warty do Generalnego Gubernatorstwa 1939–1941*, Poznań 2003.

Sitarek Adam, *„Otoczone drutem Państwo”. Struktura i funkcjonowanie administracji żydowskiej getta łódzkiego*, Łódź 2015.

Wardzyńska Maria, *Był rok 1939. Operacja niemieckiej policji bezpieczeństwa w Polsce. Intelligenzaktion*, Warszawa 2009.